

ЛАБЕЦЬКА Юлія – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри грецької філології та перекладу, Маріупольський державний університет, проспект Будівельників, 129а, 87500, Маріуполь, Донецька область, Україна (y.labetska@mdu.in.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9202-7731>

ХРИМЛІ Патріка – аспірант кафедри філософії, соціології та політології, Київський національний торговельно-економічний університет, вул. Кіото, 19, 02000, Київ, Україна (chringle00@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1028-3142>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.17>

Бібліографічний опис статті: Лабецька, Ю., Хрімлі, П. (2022). Семантика Pluralis modestiae в письмовому протоколі Константинопольського Патріархату на прикладі послань Патріарха Варфоломія. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 49, 114–122. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.17>.

СЕМАНТИКА PLURALIS MODESTIAE В ПИСЬМОВОМУ ПРОТОКОЛІ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ НА ПРИКЛАДІ ПОСЛАНЬ ПАТРІАРХА ВАРФОЛОМІЯ

Анотація. У статті досліджено специфіку вживання займенника та дієслова у формі 1 особи множини (1 Plur) у значенні 1 особи однини (1 Sing) у письмовому протоколі Константинопольської кафедри на прикладі послань Патріарха Варфоломія.

Зазначено, що займенник та дієслово 1 Plur у значенні 1 особи однини (1 Sing) належить до особливостей офіційного письмового протоколу Константинопольської кафедри. Простежено формування цієї граматичної фігури через аналіз уживань, зафіксованих у літературних та релігійних текстах, починаючи від античної доби. Аналіз патріарших послань продемонстрував, що Патріарх Варфоломій використовує граматичну форму 1 Plur у трьох випадках: по-перше, в значенні «*pluralis sociativus*», тобто коли має на увазі себе і вірних. Другий випадок використання «*pluralis modestiae*» – у значенні «*pluralis majestatis*», тобто стосовно особи, яка здійснює вищі державні функції, а тому позбавлена індивідуальності. Уживання «*pluralis majestatis*» підкреслює посадові функції Патріарха як юридичної особи, що очолює та здійснює управління давньою Константинопольською кафедрою, котра має право честі понад усіма православними помісними церквами. Цей статус автоматично підтверджує скромність Предстоятеля церкви, який не може поводитися й висловлюватися як приватна особа. Головну увагу в статті зосереджено на третьому випадку вживання «*pluralis modestiae*» в патріарших посланнях – у її буквальному значенні. Семантика контекстів такого вживання зосереджена на літургічному та моральному аспектах християнського богослов'я. Маркером буквального значення лексеми «скромність» є іменна лексема **Μετρίότης** та її варіант **ἡμετέρα Μετρίότης**, уживана архієреями або патріархами замість «я» як прояв скромності й ознака смиренності. Проаналізовано семантику цієї лексеми на матеріалі словників грецької мови.

Ключові слова: кафареvуса, письмовий протокол, Константинопольська кафедра, послання, Патріарх Варфоломій, перша особа множини (1 Plur), *pluralis modestiae*, *pluralis sociativus*, *pluralis majestatis*.

LABETSKA Yulia – PhD, Associate Professor at the Department of Greek Philology and Translation, Mariupol State University, Budiivnykiv Avenue, 129a, Mariupol, Donetsk region, 87500, Ukraine (y.labetska@mdu.in.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9202-7731>

KHRIMLI Patrika – Postgraduate Student at the Department of Philosophy, Sociology and Political Science, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyoto str., 19, Kyiv, 02000, Ukraine (chrimle00@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1028-3142>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.17>

To cite this article: Labetska, Yu., Khrimli, P. (2022). Semantyka Pluralis modestiae v pysmovomu protokoli Konstantynopolskoho Patriarkhatu na prykladi poslan Patriarkha Varfolomiia [The semantics of Pluralis Modestiae in the written protocol of the See of Constantinople on the example of the Epistles of Patriarch Bartholomew]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 49, 114–122. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.17> [in Ukrainian].

THE SEMANTICS OF PLURALIS MODESTIAE IN THE WRITTEN PROTOCOL OF THE SEE OF CONSTANTINOPLE ON THE EXAMPLE OF THE EPISTLES OF PATRIARCH BARTHOLOMEW

Summary. The article examines the specifics of the use of the grammatical form of the pronoun and the verb of the first person plural (1 Plur) in the meaning of the first person singular (1 Sing) in the written protocol of the See of Constantinople on the example of Epistles of Patriarch Bartholomew.

It is noted that the pronoun and verb of the 1 Plur in the meaning of the first person singular (1 Sing) is a feature of the official written protocol of the See of Constantinople; the formation of this grammatical figure has been traced through the analysis of usages recorded in literary and religious texts since ancient times. The analysis of the Patriarch's Epistles has shown that Patriarch Bartholomew uses the grammatical form of 1 Plur in three cases: first, in the sense of “pluralis sociativus”, classifying himself as an Orthodox Christian. The second case of the use of “pluralis modestiae” – in the sense of “pluralis majestatis” – is the embodiment of the highest state power in one person who performs higher state functions and therefore loses his identity. The use of “pluralis majestatis” emphasizes the official functions of the Patriarch as a legal entity, which heads and manages the ancient See of Constantinople, that has the right of honor over all local Orthodox churches. This status automatically confirms the personal modesty of the Primate of the Church, because it prohibits the Patriarch from public conduct and expression as a private person. The main attention is focused on the context of the third case of use of “pluralis modestiae” in the Patriarch's Epistles, which is “pluralis modestiae” in its literal sense. The semantics of this context focuses on the liturgical and moral aspects of Christian theology. The marker of the literal meaning of the lexeme “modesty” is the nominal lexeme Μετρίότης and its variant ἡμετέρα Μετρίότης, used by bishops or patriarchs instead of “I” as a manifestation of modesty, as a sign of humility. The semantics of this lexeme has been analyzed on the basis of Greek dictionaries.

Key words: Katharevousa, written protocol, the See of Constantinople, Epistle, Patriarch Bartholomew, first person plural (1 Plur), pluralis modestiae, pluralis sociativus, pluralis majestatis.

Постановка проблеми. Отримання Україною Томоса про незалежність Української Православної Церкви з рук Вселенського Патріарха Варфоломія привернуло увагу до тексту цього церковного документу. Написаний грецькою мовою та високим візантійським стилем, він спричинився до зацікавлення письмовим протоколом Вселенського Патріархату Константинополя. Тексти Кон-

стантинопольської кафедри визнані взірцем високого церковно-релігійного стилю грецької мови, історія формування якого хронологічно накладається на історію християнства.

Мовою Євангелія та апостольських послань було елліністичне койне, тобто спрощений, уніфікований різновид мови, сформований на основі давньогрецького аттичного діалекту з залученням елементів інших

діалектів ще в часи Олександра Македонського та його послідовників. Тексти богослужінь, укладені отцями церкви в IV ст., створені більш архаїчним аттичним діалектом, період розквіту якого припав на IV ст. до н. е. Отці церкви не використовували розмовну мову свого часу, уважаючи, що аттична давньогрецька чіткіше виражає святість, таємничість та точність догматів. Нею складено також візантійські гімни та Нікейський символ віри. Високий архаїчний стиль грецької мови превалює також у візантійській епістолографії.

За часів турецького панування в таємних та відкритих грецьких школах першими підручниками були церковні та богослужбові книги. Церква, на думку дослідників, буквально врятувала грецьку мову від занепаду в часи гонінь, відсутності освіти, завоювань та утисків (Χαλέβας, 2018). Кафаревуса як архаїзований мовний різновид грецької мови була мовою усної та письмової офіційної комунікації звільненої Греції впродовж XIX та XX століть, аж до 1976 року. Її особливістю є заміна турецьких запозичень лексемами давньогрецької мови зі збереженням властивих їй граматичних форм (Лабецька, 2020, с. 8).

Сьогодні, коли офіційною мовою Греції та Кіпру є стандартна новогрецька, демотична в своїй основі (тобто така, що вийшла з усно-розмовної традиції), грецька церква, як консервативна інституція, продовжує використовувати в листуванні, документації та усній комунікації книжний різновид – кафаревусу. Можна стверджувати, таким чином, що мовно-стилістичні особливості текстів Константинопольської кафедри, формовані християнською традицією впродовж двох тисяч років, зберігають також відбиток античності, переплавленої християнським богослов'ям. У цьому контексті тексти послань Патріарха Варфоломія становлять неабиякий інтерес для філолога. Однак у сучасній вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці ще недостатньо висвітлені особливості письмового протоколу Константинопольської кафедри, зокрема особливості вживання в текстах послань Патріарха Варфоломія 1 особи множини (1 Plur) в значенні 1 особи однини (1 Sing).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвістичну проблему вживання в грецькій мові 1 особи множини (1 Plur) в зна-

ченні 1 особи однини (1 Sing) простежено на матеріалі жанру візантійської епістолографії. Її як жанр літератури вивчали В. А. Сметанін, Ф. А. Єлоєва, Т. В. Куц, Д. А. Черноглазов (2015) та ін. Семантику послань Патріарха Варфоломія досліджувала П. Є. Хрїмлі (2021). Витоки поетичного використання множини на матеріалі давньогрецької трагедії розглянуто у класичній праці Н. L. Jones. У дослідженнях останніх років поняття однини / множини вивчають у контексті теорій опанування мови. У дослідженні Sauerland, Anderssen та Yatsushiro контекст Pluralis Modestiae представлено як такий, що блокує використання займенника 1 особи однини й стимулює його заміну займенником 1 особи множини (Sauerland, Anderssen, Yatsushiro 2005, с. 417). У праці Yatsushiro, Sauerland та Alexiadou, заснованій на експерименті, продемонстровано, що множина в багатьох європейських мовах, зокрема в новогрецькій, семантично не маркована, але маркована морфологічно (Yatsushiro, Sauerland & Alexiadou, 2017, с. 762). Conti аналізує особливості вживання множини в значенні однини на матеріалі творів Софокла й Еврипіда та доводить, що Pluralis Maiestatis як одна з форм Pluralis Modestiae сформувався ще в класичний період (Conti, 2021, с. 34).

Мета та завдання дослідження. Тексти Константинопольської кафедри як першої для всього православного світу, зокрема послання Патріарха Варфоломія, мають велике значення для збереження та розвитку православної церковної традиції, зафіксованої в конкретних мовних формах. З цього погляду видається цікавим дослідити таку особливість письмового протоколу, як використання граматичної форми 1 особи множини (1 Plur). Завдяки контексту послань Патріарха, у яких ця граматична форма позначена високою частотністю, стає можливим визначити семантику використання 1 особи множини у сфері письмової публічної діяльності Константинопольської кафедри.

Виклад основного матеріалу. Специфіка використання 1 Plur формувалася в історії грецької мови від початку формування писемної мови та зафіксована в літературних та релігійних текстах послідовно, починаючи від часів античної та візантійської епістолографії.

У текстах раннього періоду становлення грецької писемної мови, зокрема в текстах «Одіссеї» та «Іліади», спостерігаємо випадки використання займенника 1 особи в мовленні олімпійських богів та людей. Згідно з Гомером, природа олімпійських богів така, що їхня унікальність неповторна: вони безсмертні, самодостатні, досконалі та особистісні. Тож боги кажуть про себе «я», використовуючи форму 1 особи однини (1 Sing). Спостерігаємо це, наприклад, у тексті звернення Зевса до олімпійських богів: «κέκλυτέ **μευ** πάντες τε θεοὶ πάσαι τε θέαιναί, ὃ φρ' **εἶπω** τά **με** θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει («Слухайте **моє** слово, й боги небес, й богині: **Я** розповім вам, що в грудях **мені** серце навіє») (Ομηρος, Ἰλιάς. 5:5-6).

Це можна простежити й на прикладі життєпису Олександра Македонського, складеного Плутархом («Βίοι Παράλληλοι»). У першій половині життя Олександр говорить про себе «ми» (1 Plur), уважаючи себе звичайною смертною людиною та одним із членів спільноти: «τότ' οὖν Ἀλέξανδρος ἔγραψε πρὸς αὐτόν· **ἀπεστάλακα**μέν σοι λιβανῶτὸν ἄφθονον καὶ σμύρναν, ὅπως παύσῃ πρὸς τοὺς θεοὺς μικρολογούμενος» («Ось що Олександр написав йому [Леоніду]: “**Ми** послали тобі багато ладану і мирри, щоб ти перестав бути скупим стосовно богів”») (Πλούταρχος, 25.8). Після проголошення жрецьями божественності Олександра та уподібнення його до богів, він говорить про себе, використовуючи 1 особу однини (1 Sing), підкреслюючи свою унікальність: «ὁ δὲ τὸ μνημονεύμενον εἰπὼν «οὐ **κλέπτω** τὴν νίκην,» ἐνίοις μὲν ἔδοξε μεираκίῳδῃ καὶ κενὴν ἀλόκρισιν πελοῖσθαι, παίζων πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον («І Олександр, сказавши знамените “**Я** не вкраду перемогу”, справив враження на декого, що він відповів, як маленька та бездумна дитина, яка жартує перед такою великою небезпекою») (Πλούταρχος, 31.12).

Щодо мовлення простих людей у поемах Гомера, то зазвичай, коли йдеться про офіційні обставини, вони говорять про себе «ми» (1 Plur) замість «я». Це слід пояснювати первинним, колективним мисленням етносу, яке забезпечило його життєздатність та сформувало менталітет. Наприклад, коли Нестор каже Агамемнону, що той силою викрав у Ахілла Брісеїду «οὐ τι καθ' **ἡμέτερόν** γε νόον» («всупереч **нашій** думці») (Ομηρος, 9:108), він

це дає зрозуміти, що це думка всіх ахейців. Тут спостерігаємо прояв традиції вживати форму 1 особи множини «pluralis modestiae» в значенні «pluralis sociativus»: множина означає причетність мовця до певної групи людей» (Черноглазов, 2015, с. 95). Колективна відповідальність за існування поділена між членами громади, що підтверджено високою частотністю використання 1 Plur в античній епістолографії: «Μία κοινότητα, που μοιραζόταν χαρές και θλίψεις, γιορτές και πένθη, έκανε κοινωνούμενη την καθημερινότητα («Громада, члени якої ділили разом радість та смуток, свята та скорботи, створювала своє повсякдення зі спілкування») (Γιανναράς, 2013).

У письмовому протоколі Константинопольської кафедри та в усних зверненнях до вірних Патріарх Варфоломій часто використовує граматичну форму 1 особи множини «pluralis sociativus», засвідчуючи тим самим свою належність до спільноти православних християн: «Ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι πιστοὶ **ἐορτάζομεν** καὶ ἐφέτος χαρμωσύνως τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» («всі **ми**, православні вірні, радісно **святкуємо** Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа») (Πατριαρχική Ἀπόδειξις, 2015); «ἀρκεῖ οἱ ἄνθρωποι νὰ **κατανοήσωμεν** ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν» («достатньо, щоб **ми**, люди, **розуміли**, що Ісус Христос є істинне світло») (Πατριαρχική Ἀπόδειξις, 2016). «**Ἡμεῖς** οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ **ἐορτάζομεν** τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν νεκρῶν» («**Ми**, православні християни, **святкуємо** воскресіння Христа із мертвих») (Πατριαρχική Ἀπόδειξις, 2016). На відміну від античної епістолографії, у посланнях Патріарха граматична множина 1 особи «pluralis sociativus» забезпечена відповідною формою дієслова та додатковими іменними лексемами: «οἱ Ὀρθόδοξοι πιστοὶ», «οἱ ἄνθρωποι», «Ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ». У юридичному сенсі «pluralis sociativus» є варіацією «pluralis modestiae» з тієї причини, що відповідальність особи, яка належить до певної спільноти, нівельована нею й не може бути розглянута поза нею. Тобто особа позбавлена власних прав заради права перебувати в спільноті, тож не діє поза її межами.

Інший випадок використання «*pluralis modestiae*» в протоколі Константинопольської кафедри та посланнях Патріарха забезпечений принципом «*pluralis maiestatis*». На перший погляд цей принцип видається абсолютною протилежністю «множини скромності». «*Pluralis modestiae*» в сенсі «*pluralis maiestatis*» бере свій початок від епохи елліністичної епістолографії та вперше зафіксована в офіційних посланнях правителів-діадохів, які розділили між собою імперію Олександра Македонського. Діадохи, голови елліністичних держав, об'єднували у своїй особі військову, законодавчу, судову та політичну владу. У такому разі *Plur* вказує на сукупність вищих державних функцій, виконуваних однією особою. Семантика «*pluralis maiestatis*» – це втілення найвищої державної влади в одній особі. У гіпотезах деяких візантиністів висунуто припущення, що в документах такого взірця правитель виступає також і від імені своїх підданих [4, с. 97], але це суперечить правовій природі «*pluralis maiestatis*» – тут пряме посилання на автономність і велич вищої державної влади. «*Pluralis maiestatis*» діє в сенсі «*pluralis modestiae*», підкреслюючи, що особа, яка здійснює вищі державні функції, позбавлена індивідуальності: така особа не має права висловлюватися та діяти поза межами свого статусу; це констатує особистісну скромність носія вищої влади.

Семантику цього принципу в епоху пізнього еллінізму підтверджує приклад Плутарха, уродженця та громадянина маленького беотійського міста Херонеї, жреця Аполлона в Дельфах, епімелету Дельфійської амфікції, римського громадянина вершиницького стану, консула (*ornamenta consularia*) та прокуратора Ахайї. У життєписі Демосфена він так пише про себе: «*ἡμεῖς δὲ μικρὰν μὲν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ἵνα μὴ μικροτέρα γένηται φιλοχωροῦντες*» («...**Ми ж живемо** в маленькому місті та, щоб воно не стало ще меншим, **залишаємось** у ньому з любові до нього») (Δημοσθένης). Тут Плутарх використовує дуже характерну для нього фігуру «*pluralis modestiae*» в сенсі «*pluralis maiestatis*», підкреслюючи державні функції посадової особи.

Патріарх Варфоломій, у силу свого найвищого правового статусу, тобто статусу Предстоятеля Церкви, згідно з церков-

ним правом утілює у своїй особі сумарну сукупність позитивних прав, засвідчених його офіційним титулом: Його Божественна Всесвятість, Архієпископ Константинополя – Нового Риму та Вселенський Патріарх (Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης, ὁ Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης).

Патріарх у посланнях прямо вказує на себе як на Предстоятеля Церкви: «*εἰς αὐτὸ προσκαλοῦμεν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡμεῖς ὁ ἐλέω Θεοῦ Προκαθήμενος τῆς ἐν ἀληθείᾳ Ὁρθοδόξου ἀγάπης, πάντα ἄνθρωπον εἰς γνῶσιν καὶ βίωσιν, φρονοῦντες ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ θὰ ἐπανευρεθῆ ἡ «κλαπεῖσα» ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συγχύσεως «ἐλπὶς ἡμῶν» καὶ τοῦ κόσμου παντός.*» («**Ми** – милістю Божою Предстоятель воістину Православної любові – з Вселенської Патріархії **закликаємо** кожну людину до пізнання і втілення в життя цієї проповіді з усвідомленням, що тільки так можна знову знайти “надію нашу” й усього світу») (Πατριαρχική Απόδειξις, 2015).

Автор послань вказує на себе як на титулярного єпископа – Архієпископа Константинополя: «*Ὁλοκαρδίως σὰς ἀλευθύνομεν ἀπὸ τῆς ἔδρας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*» («Сердечно **вітаємо** вас з кафедри Вселенського Патріархату») (Πατριαρχική Απόδειξις, 2016). Патріарх вказує на свою належність до ортодоксального єпископату як «гаранта хранителів віри» та вбачає в цьому спадкоємність апостольського та єпископського служіння: «*Συνεχίζομεν τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων. Μεταδίδομεν εἰς τὸν κόσμον τὸ μήνυμα τῆς ἀναστάσεως. Κηρύσσομεν ἐν ἐπιγνώσει, ὅτι ὁ θάνατος δὲν πρέλει νὰ ἔχη θέσιν εἰς τὴν ζωὴν μας*» («**Ми продовжуємо** роботу апостолів. **Ми звертаємось** до світу з Посланням воскресіння. **Ми проповідуємо** не даремно, що смерть не повинна мати місце в нашому житті») (Πατριαρχική Απόδειξις, 2014). У цих текстах спостерігаємо використання «*pluralis modestiae*» в сенсі «*pluralis maiestatis*», що підкреслює посадові функції Патріарха як юридичної особи, яка очолює та здійснює управління давньою Константинопольською кафедрою, котра має право честі над усіма православними помісними церквами. Цей статус автоматично підтверджує особистісну скромність Предстоятеля церкви та забороняє

Патріархові поведінку та висловлення приватної особи.

Ще один контекст «pluralis modestiae» – використання у прямому (буквальному) значенні. Семантика цього контексту зосереджена в основному на літургічному та моральному аспектах християнського богослов'я. Маркером буквального значення лексеми «скромність» є іменна лексема **Μετρίότης** та її варіант **ἡμετέρα Μετρίότης** (буквально – наша скромність / наша помірність). У словнику середньовічної грецької народної літератури Е. Кріараса, крім тлумачення «якість помірного, посереднього, симетричність, пристойність, скромність, невибагливість», виявляємо також, що лексему **Μετρίότης** в поєднанні з присвійним займенником архієреї та патріархи вживають замість «я» як прояв скромності, покірності: «**Ἡ χάρις δε του Θεου και το άλειρον έλεος και η ευχή και η ευλογία της ημών μετρίότητος μετά της σης ενδοξότητος**» («Божа ласка і безмежна милість і благословення вашого **смирненого слуги** хай буде з усіма вами») (Κριάρας, 1988, с. 126).

Однаково представлено поняття «μετρίότης» в історичних словниках грецької мови. У «Великому словнику всієї грецької мови» Д. Димитракоса та у «Великому словнику грецької мови» Ліддела-Скотта, перекладеному з англійської на грецьку та доповненому словами та висловами візантійського походження, зазначено, що в мовленні єпископів це слово на позначення скромної згадки про себе виявляємо ще в Оригена (III ст.) і що нині слово **μετρίότης** разом з присвійним займенником вживають тільки патріархи, а єпископи використовують синонімічний вислів **η εμῆ ταπεινότης** (Liddel, Scott, 2001, с. 149).

Цікаво простежити, як представлено значення слова «μετρίότης» в сучасних словниках стандартної новогрецької мови. У таких найпоширеніших і авторитетних словниках новогрецької мови, як Словник новогрецької мови Г. Бамбінйотиса (2002 р.) та Великий грецький словник видання Фітракіса (1997 р.), наведено такі визначення слова **μετρίότητα**: 1) якість помірного, посереднього щодо розміру, параметрів, інтенсивності тощо; 2) відсутність особливої цінності; 3) стосовно осіб – людина з обмеженими здібностями, талантами тощо (Μπαμπινιώτης, 2002, с. 1092). Лише в слов-

нику загальноновживаної новогрецької мови Фонду М. Тріандафілідіса (1998 р.), крім зазначених вище, наведено таке спеціальне визначення слова з поміткою «офіційний стиль»: «вживається у випадку, коли архієрей, особливо патріарх, говорить сам про себе, наприклад: **Ἡ ημετέρα μετρίότης θα παραστεί στην ενθρόνιση του νέου αρχιεπισκόπου.** – **Ваш покірний слуга** буде присутній на інтронізації нового архієпископа» (Λεξικό της κοινής, 2002, с. 852). До того ж у цьому словнику лексема **μετρίότητα** позначена як книжне слово, тобто таке, що походить з кафаревуси чи з давньогрецької мови.

Тлумачення та історико-філологічну довідку про функціонування поняття **μετρίότης** виявляємо у виданні 1835 р. записів «батька кафаревуси» А. Кораїса: «це титул / слово, вживане патріархами стосовно них самих, замість іменника першої особи, як ознака смиренності, часто використовувалося з присвійним іменником першої особи і як ознака слідування вченню Христа. Але сам зміст цього слова викривлений через суперечливу заборону, згідно з якою його не може використовувати ніхто, крім Патріарха та архієрея Фессалонік [...] Такий самий і смиренніший титул Папи: «Раб рабів Божих»» (Κοραΐς, 1835, с. 205).

Семантика лексеми **Μετρίότης**, яка одночасно є титулом Патріарха *non scribo* та доповнює титул Патріарха *de iure*, бере свій початок від християнської керигми. Літургічна семантика цього титулу підкреслює суверенітет божественної дії та пріоритет божественної волі: применшуючи себе та свої заслуги, Патріарх тим самим показує, що не він особисто як єпископ, священник і людина, а його руками Христос як Глава церкви здійснює Своє священниче служіння: «**Του Κυρίου εὐδοκοῦντος, κατά τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ ἐπερχομένου ἔτους, θά πραγματοποιηθῆ ἐν τῷ πανσέπτῳ καθ' ἡμᾶς Κέντρῳ, ἡ τελετή Καθαγιασμοῦ τοῦ Ἁγίου Μύρου. Θεωροῦμεν ἀνεπανάληπτον θείαν δωρεάν πρός τήν ἡμῶν Μετρίότητα, ὅτι θά ἀξιωθῶμεν νά προστῶμεν τῆς πανηγυρικῆς καί κατασκευτικῆς αὐτῆς τελετουργίας διά τετάρτην φορᾶν κατά τήν διάρκειαν τῆς ταπεινῆς ἡμῶν Πατριαρχίας. Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν!**» («З Божої волі під час майбутньої Святої

та Великої седмиці **Ваш покірний слуга** проведе службу освячення Святого Мира в **нашому** чесному Центрі. **Ми** вважаємо унікальним божественним даром **Вашого покірного слуги** сподобитися очолити цей святковий і зворушливий обряд у четвертий раз у **нашому** скромному Патріаршому служінні. Слава Богу за все!») (Патріархікὴ Ἀπόδειξις 2021). Лексема Μετρίότης уперше з'являється у християнській традиції завдяки апостолу Павлу в його посланні до Галатів: «і вже не я живу, а живе в мені Христос» (Гал.2:20), тож її використання вказує на наступність та зв'язок апостольської й грецької церковної традиції.

Семантика «pluralis modestiae» як власне «pluralis modestiae» у цьому випадку означає скромність, яка стосується всіх аспектів особи Патріарха – і як Предстоятеля та Першого єпископа Константинопольського Патріархату, і як православного християнина, який має надію на своє особисте спасіння у Христі.

Висновки. Аналіз особливостей вживання в текстах послань Патріарха Варфоломія форми 1 особи множини (1 Plur) в значенні 1 особи однини (1 Sing) уможливорює висновки, що «pluralis modestiae» має принаймні 3 основні семантичні контексти:

1. Як «pluralis sociativus», коли Патріарх причислює себе до православних хри-

стіян. «Pluralis sociativus» вважають варіацією «pluralis modestiae» з тієї причини, що відповідальність особи, належної до певної спільноти, не може бути розглянута поза цією спільнотою.

2. «Pluralis modestiae» у значенні «pluralis majestatis» – як втілення найвищої державної влади в одній особі, яка, здійснюючи вищі державні функції, позбавлена індивідуальності. Цей статус Патріарха підреслює особистісну скромність Предстоятеля церкви та забороняє Патріархові поведінку та висловлення приватної особи.

3. «Pluralis modestiae» діє як «pluralis modestiae» тобто в його прямому (буквальному) значенні. Маркером буквального значення «скромності» є іменна лексема Μετρίότης та її варіант ἡμετέρα Μετρίότης, уживана патріархами замість «я» як прояв скромності, як ознака смиренності. Семантика «pluralis modestiae» у цьому випадку означає скромність, яка стосується всіх аспектів особи Патріарха – і як Предстоятеля та Першого єпископа Константинопольського Патріархату, і як православного християнина, який має надію на власне спасіння в Христі.

До перспектив подальших досліджень можна віднести вивчення функціонування pluralis modestiae в сучасній грецькій мові як у церковно-релігійних текстах, так і в інших функціональних стилях.

ЛІТЕРАТУРА

- Лабецька Ю. Б.** Грецьке мовне питання : сучасний стан досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2020. № 3. Том 2. С. 7–12.
- Черноглазов Д. А.** Замечания о византийском эпистолярном этикете XII в. : pluralis modestiae и pluralis reverentiae. 2015. URL: <https://journals.urfu.ru/index.php/Izvestia2/article/view/1841/1701> (дата звернення 10.01.2022).
- Conti L.** A first approach to ἡμεῖς in place of ἐγώ in Sophocles and Euripides : a deactualising device and expression of self-dignity. *Graeco-Latina Brunensia.* 2021. Vol. 26. Iss. 1. P. 23–35. DOI: 10.5817/GLB2021-1-2.
- Liddel H., Scott R.** Μέγα λεξικόν της Ελληνικής γλώσσας μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνική υπό Ε. Μόσχου, Αθήναι: εκδ. Οίκος Ι. Σιδεράς. Τ. 3. 2001.
- Yatsushiro K., Sauerland U., Alexiadou A.** The Unmarkedness of Plural : Crosslinguistic Data. *Proceedings of the 41st annual Boston University Conference on Language Development*, edited by Maria LaMendola and Jennifer Scott Cascadilla Press Somerville, MA 2017. P. 753–765.
- Sauerland U., Anderssen J., Yatsushiro K.** The Plural Is Semantically Unmarked. *Linguistic Evidence : Empirical, Theoretical, and Computational Perspectives.* 2005. P. 413–434.
- Γιανναράς Χ.** Με ακρωτηριασμένες ρίζες, ποια επιβίωση; 31.03.2013. URL: <https://www.kathimerini.gr/opinion/734500/me-akrotiriasmenes-rizes-poia-epiviosi-2/> (дата звернення 10.01.2022).
- Η Πατριарχική Απόδειξη για την εορτή των Χριστουγέννων 2021. URL: <https://12nisospres.com/i-patriarxiki-apodeiksi-gia-tin-eorti-ton-xristougennon-2021/> (дата звернення 10.01.2022).

- Κοραΐς Α.** Ἄτακτα, τόμος πέμπτος, μέρος πρώτον, αλφάβητο τρίτον, εν Παρισίοις, εκ της Τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου. 1835. 609 σ.
- Κριαράς Ε.** Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους γραμματείας. Θεσσαλονίκη, 1988. Τόμος Ι΄. 383 σ. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2002. 1532 σ.
- Μπαμπινιώτης Γ.** Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Κέντρο Λεξικολογίας. 2002. 2032 σ.
- Ὅμηρος.** Ἰλιάς. URL: <http://www.magister.msk.ru/library/babilon/greek/homer/grhomer.htm> (дата звернення 10.01.2022).
- Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα** 2008. URL: <http://ec-patr.eu/docdisplay.php?lang=gr&id=897&tla=gr> (дата звернення 10.01.2022).
- Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα** 2014. URL: <https://www.saint.gr/19/texts.aspx> π 2014 (дата звернення 10.01.2022).
- Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα** 2015. URL: <http://ec-patr.eu/docdisplay.php?lang=gr&id=2108&tla=gr> (дата звернення 10.01.2022).
- Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα** 2016. URL: <https://www.saint.gr/116/texts.aspx> (дата звернення 10.01.2022).
- Πλούταρχος. Ἀλέξανδρος.** URL: https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=103&page=18 (дата звернення 10.01.2022).
- Πλούταρχος.** Βίοι Παράλληλοι / Δημοσθένης. URL: <https://tiresias.haifa.ac.il/?subj=damis> (дата звернення 10.01.2022).
- Χαλέβας Κ.** Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η διαχρονική πορεία της γλώσσας μας. 26/11/2018. URL: <https://charatheou.gr/?p=1163> (дата звернення 19.01.2022).

REFERENCES

- Bambiniotis G.** (2002). *Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas* [Dictionary of the Modern Greek Language]. Lexicology Center [in Greek].
- Chalevas K.** I Ortodoksi Ekklisia ke I diaxriniki poria tis glossas mas [The Orthodox Church and the diachronic course of our language]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://charatheou.gr/?p=1163> [in Greek].
- Chernoglazov D. A.** (2015). Zamechanija o vszantijskom epistolarnom etikete XII v.: pluralis modestiae i pluralis reverentiae [Notes on Byzantine epistolary etiquette in XII century]. Retrieved January 10, 2022, from <https://journals.urfu.ru/index.php/Izvestia2/article/view/1841/1701> [in Russian].
- Conti L.** (2021). A first approach to ἡμεῖς in place of ἐγώ in Sophocles and Euripides: a deactualising device and expression of self-dignity. *Graeco-Latina Brunensia* (Vol. 26; Iss. 1), (pp. 23–35). DOI: 10.5817/GLB2021-1-2 [in English].
- Giannaras Ch.** Me akrotiariasmenes rizes, pia epiviosy [With mutilated roots, what a survival]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://www.kathimerini.gr/opinion/734500/me-akrotiariasmenes-rizes-poia-epiviosi-2/> [in Greek].
- Homer.** Iliad. Retrieved January, 10, 2022, from <http://www.magister.msk.ru/library/babilon/greek/homer/grhomer.htm> [in Greek].
- I Patriarchiki Apodiksi ja tin eorty ton Xristujennon [The Patriarchal Proof for the celebration of Christmas]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://12nisospress.com/i-patriarxiki-apodeiksi-gia-tin-eorti-ton-xristougennon-2021/> [in Greek].
- Yatsushiro K., Sauerland U., Alexiadou A.** (2017). The Unmarkedness of Plural: Crosslinguistic Data. *Proceedings of the 41st annual Boston University Conference on Language Development*. Maria LaMendola and Jennifer Scott (Eds.). Cascadilla Press Somerville, MA, 753–765 [in English].
- Korais A.** (1835). Atakta, tomos pemptos, meros proton, alfavito triton [Naughty, volume five, part one, alphabet three]. Paris, by K. Everartou Typography [in Greek].
- Kriaras E.** (1988). *Leksiko tis meseonikis ellinikis dimodus grammatyas* [Dictionary of the medieval Greek municipal literature Dictionary of the medieval Greek vernacular] (Vol. 1). Thessaloniki [in Greek].
- Labetska Y. B.** (2020). Gretske movne pytanna : suchasnyj stan doslidjen [Greek language question : current state of research]. *Vcheni zapysky Tavrijskogo natsionalnogo univrsytetu im. Vernadskogo. Seriya «Filologia. Zhurnalistyka» – Cientificn notes of Taurida National V.I. Vernadsky University Series «Philology.Jjournalism», 3* (Vol. 2), (pp.7–12) [in Ukrainian].
- Leksiko tis kinis neoellinikis.* (2002) [Dictionary of ordinary modern Greek]. Institute of Modern Greek Studies (Manolis Triantaphyllides Foundation) [in Greek].

- Liddel H., Scott R.** (2001). *Mega lexicon tis Ellinikis glossis metafrasthen ek tis anglikis is tin elliniki ipo X. Moschou* [Mega dictionary of the Greek language translated from English into Greek by X. Moschou] (Vol. 3). Athens, I. Sideris Publishing House [in Greek].
- Patriarxiki Apodiksis epi to Agio Pasxa** 2008. [A message of the Patriarch of the Holy Pascha 2008]. Retrieved January, 10, 2022, from <http://ec-patr.eu/docdisplay.php?lang=gr&id=897&tla=gr> [in Greek].
- Patriarxiki Apodiksis epi to Agio Pasxa** 2014. [A message of the Patriarch of the Holy Pascha 2014]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://www.saint.gr/19/texts.aspx> π 2014 [in Greek].
- Patriarxiki Apodiksis epi to Agio Pasxa** 2015. [A message of the Patriarch of the Holy Pascha 2015]. Retrieved January, 10, 2022, from <http://ec-patr.eu/docdisplay.php?lang=gr&id=2108&tla=gr> [in Greek] [in Greek].
- Patriarxiki Apodiksis epi to Agio Pasxa** 2016 [A message of the Patriarch of the Holy Pascha 2016]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://www.saint.gr/116/texts.aspx> [in Greek].
- Plutarxos. Aleksandros** [Alexander]. Retrieved January, 10, 2022, from https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=103&page=18 [in Greek].
- Plutarxos.Vii Paralili / Dimosfenys** [Plutarch. Parallel Lives / Demosthenes]. Retrieved January, 10, 2022, from <https://tiresias.haifa.ac.il/?subj=damis> [in Greek].
- Sauerland U., Anderssen J., Yatsushiro K.** (2005). The Plural Is Semantically Unmarked. *Linguistic Evidence: Empirical, Theoretical, and Computational Perspectives* (pp. 413–434) [in English].